

FÂİK ALİ'NİN MİDHAT PAŞA MANZUMESİ

Yüksel Topaloğlu*

Özet: Midhat Paşa, Türk tarihinin önemli dönemlerinden biri olan Tanzimat dönemi devlet adamlarındandır. Bürokrasideki çalışmalarıyla başarılı bir devlet adamı olarak kabul edilen Midhat Paşa, özellikle gözden düştükten sonra yaşadığı trajik hayatıyla dikkati çeker. O, bütün bu yönleriyle tarihçilerin olduğu kadar edebiyatçıların da eserlerine konu olmuştur. Bunlardan belki de ilki, Servet-i Fünun şairlerinden Fâik Ali'nin kaleme aldığı *Midhat Paşa* manzumesidir. Fâik Ali, bu uzun manzumesinde onu çeşitli yönleriyle ele almış ve anlatmıştır. Bu makalede önce Midhat Paşa algısı ve anlatımları incelenecek, devamında ise *Midhat Paşa* manzumesinin yeni yazıya çevirisi sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat dönemi, Midhat Paşa, manzume, inceleme, metin aktarma.

ON FÂİK ALİ'S POEM MİDHAT PAŞA

Abstract: *Midhat Paşa was a statesman of the Tanzimat Era, which is an important period in Turkish history. Deemed a successful statesman with his bureaucratic works, Midhat Paşa attracts interest especially with his tragic life he lived after his falling out of favor. With all these features of his, he has become the subject matter both of litterateurs and historians. Probably the first one of these works is the long poem "Midhat Paşa" written by Fâik Ali, who is one of the Servet-i Fünûn poets. In this poem, Fâik Ali approached and narrated Midhat Paşa with his various aspects. In this article, firstly the perception and narrations of Midhat Paşa are studied, and then the transcription of the poem "Midhat Paşa" is presented.*

Keywords: *Tanzimat Era, Midhat Paşa, Poetry, Analysis, Textual Transcription.*

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun en uzun yüzyılında millet olarak yaşadığımız Tanzimat devrinin sorun çözücü bürokrati, sadrazamı ve I. Meşrutiyet'in kurucusu Midhat Paşa, devlet ve siyaset hayatına girdikten sonra peşi sıra görev aldığı memuriyetlerdeki başarıla-

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

rıyla dikkatleri üzerine çekmiş; bu başarılarının doğal sonucu olarak devletin en üst kademesine kadar yükselmiş önemli bir devlet adamıdır. Devletin çeşitli vilayetlerinde ortaya çıkan gümrük, başıbozuk asker, doğal afet, yolsuzluk gibi sorunlarını kısa sürelerde ve üstün başarılarla çözen Midhat Paşa Niş, Bağdat, Edirne, Selanik gibi vilayetlerde de son derece başarılı valilik görevleri icra etmiş; yanı sıra birkaç kez sadaret makamına gelmiş ve bu görevde de önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Ancak bu görevleri esnasında son derece inişli çıkışlı ve çalkantılı bir memuriyet hayatı olmuştur. Bu hayat, bilindiği gibi onu son derece hazin ve trajik bir sona sürüklemiştir. Abdülaziz'in öldürülme olayına karıştığı suçuyla önce idamına karar verilmiş; ardından cezası sürgüne çevrilerek Taif'e sürülmüştür. Sürgün günlerini hastalık ve sıkıntılarla geçiren Midhat Paşa, II. Abdülhamid'in verdiği iddia edilen emirle, 1884 yılında boğdurulmuştur.¹

Bu ilginç, çalkantılı ve bir o kadar da hazin yaşantısıyla Midhat Paşa, sadece tarihin ve tarihçilerin inceleme konusu olmamış; hem devrinin, hem de bugünün edebiyat adamlarının dikkatlerini çekmiş ve hakkında dolaylı veya doğrudan birçok metnin üretilmesine zemin hazırlamıştır. Sözelimi Midhat Cemal Kuntay, İstanbul'un üç ayrı zaman kesitini anlattığı *Üç İstanbul*² romanında, Yılmaz Karakoyunlu *Midhat Paşa*³ piyesinde Midhat Paşa'yı dolaylı veya doğrudan konu edinmiş ve böylece edebiyat perspektifinden bir devrin devlet ve siyaset adamının trajik yaşantısını anlamaya ve yansıtmaya çalışmışlardır. Bunu, adı geçen şair ve yazarlardan çok önce -belki de ilk kez olarak- konu edinen ve onun çeşitli yönlerini uzun bir manzume ile anlatmaya çalışan şair, Servet-i Fünun mensuplarından Fâik Ali'dir.⁴ Fâik Ali, *Midhat Paşa* manzumesini, Paşa'nın boğduruluşundan yaklaşık çeyrek asır sonra -yaygın kanaatle 'devr-i meşûm'un ertesinde- beliren görece özgürlük ortamında yayımlar. Bu makalemizde ilklerden olduğunu zannettiğimiz *Midhat Paşa* manzumesini, önce kısaca biçim ve içerik açısından inceleyecek, ardından da manzumenin yeni yazıya aktarımını sunacağız.

MANZUMENİN BİÇİM ÖZELLİKLERİ

On dört sayfadan ibaret olan *Midhat Paşa* manzumesi, 1908 yılında Bursa'da küçük bir risale biçiminde basılmıştır.⁵ Risalenin kapağında, "Sîmâ-yı me'âlîde cibâh-ı ebediyye" ibaresi yer alır. Daha

manzumenin başında okuru karşılayan bu ibare, şairin ileride Midhat Paşa'ya karşı takınacağı tavrı sezdirir gibidir.

Bunlarla birlikte *Midhat Paşa* manzumesinin belki de en çok düzenleniş/tertip bakımından dikkati çektiği söylenebilir. Çünkü bu, çok alışıldık ve sık görülen bir düzenleniş biçimi değildir. Buna göre manzume, dokuz bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlemeler, eski matbu metinlerde sıkça görüldüğü gibi belli işaretlerle yapılmıştır. Ancak burada asıl öne çıkan ve şaşırtıcı olan şey, bu işaretlerle bölümlenmiş kısımlardaki dizelerin sayısal görünüşleri ve dağılımlarıdır. Bunu daha açık görmek için bu bölümlerdeki dizelerin düzenleniş biçimlerine göz gezdirmek gerekir. Buna göre şair, birinci bölümü altı beyit; ikinci bölümü iki dördlük, iki üçlük, bir sekizlik ve iki beşlik; üçüncü bölümü bir on ikilik; dördüncü bölümü bir onluk; beşinci bölümü üç dördlük, bir beşlik, bir üçlük ve sekiz dördlük; altıncı bölümü iki altılık; yedinci bölümü bir dördlük; sekizinci bölümü iki dördlük ve iki üçlük; dokuzuncu bölümü üç dördlük ve iki üçlük biçiminde düzenlemiştir. Görüldüğü gibi burada şair, ne baştan sona beyitler, ne dördlükler, ne üçlükler, ne de belli sayılarla sınırlanmış bentlerle manzumesini oluşturuyor. Aksine son derece serbest bir şekilde davranarak âdeta bütün nazım biçimlerinden birer numune alırcasına bir çeşitleme yapıyor. Bunun gibi arayış ve denemelerin şairin de mensubu bulunduğu edebî topluluk ve biraz sonra özellikle de Fecr-i Âti devrinde yoğunlaştığı biliniyor.

Yukarıda belli bir işaretle yapıldığını belirttiğimiz söz konusu bölümlemeler, okuru ilk anda 'bölümleme'-'içerik' ilişkisi bağlamında belli bir beklenti içine sokar. Başka bir ifadeyle okur, bu bölümlerin kendi içinde belli bir 'anlam ünitesi' oluşturacak biçimde düzenlendiğini varsayar. Ancak bu varsayım, manzume okunmaya başlandığı ve sonuna gelindiği zaman geçerliliğini yitirir. Çünkü içerik veya anlam üniteleri, söz konusu bölümlemelerle kayıtlanmış değildir. Aksine Midhat Paşa'nın veya devrin herhangi bir yönünün anlatımı, bölüm ortasında tamamlanabildiği gibi birkaç bölümü içine alacak şekilde de devam edebilir; yani söz konusu 'bölümlemeler' belli temalara/anlam ünitelerine göre ayrılmış/düzenlenmiş değildir. Ancak bu, manzumenin anlam/içerik bakımından gelişigüzel ve dağınık bir düzene sahip olduğunu göstermez. Aksine bu konuda manzume, son derece ilginç ve sağlam bir düzene sahiptir. Burada bu noktayı biraz daha açmak ve anlaşılır kılmak yerinde olacaktır.

Midhat Paşa manzumesinde söz konusu bölümlemelere bağlı kalmayan şair, kanaatimize göre iki kavramı merkeze alır. Bunlardan il-

ki 'karanlık', ikincisi ise 'aydınlık/güneş'tir. Şair, Midhat Paşa ve dönemini işlerken manzumesini esas olarak bu iki karşıt kavram/simgе üzerine oturtur ve anlamı bu çerçevede oluşturur. Başka bir ifadeyle bölümlemelerle kayıtlanmayan anlam/içerik, bu iki karşıt kavrama göre şekillenir. Sözelimi manzumenin girişinde -dönemin ağır şartlarının anlatıldığı kısımda- okuyucu önce 'karanlık' bir tabloyla karşılaşır. Bu tablo, belli bir noktadan sonra yerini -Midhat Paşa'nın anlatılmaya başlandığı kısımda- 'aydınlık'a; bir müddet sonra yine -Midhat Paşa'nın sürgün yıllarının anlatıldığı kısımda- 'karanlık'a bırakır ve en nihayet, II. Meşrutiyet'in ilanıyla açılan yeni dönemin anlatımıyla yerini 'aydınlık'a bırakarak sona erer. Kısaca anlatımını yaptığımız ve incelemede bizim de bağlı kaldığımız bu düzenleme, manzumenin anlam ünitelerini/bölümlemelerini gösterir. Bu, kanaatimize göre yukarıdaki bölümlemelere bağlı kalmayan şairin, dikkate aldığı asıl bölümlemelerdir. *Midhat Paşa'yı* gözden geçiren hemen her okur bunu açıkça görür.

Düzenlenişte görülen bu çeşitliliğin, ilk anda onun ölçüsünde de söz konusu olabileceği düşüncesini akla getirir; ancak bu noktada durum tersidir. Çünkü manzume başladığı ölçüyle devam eder ve sonlanır. Buna göre manzumenin ölçüsü Türk şiirinde sıkça kullanıldığını bildiğimiz bir aruz kalıbıdır: *Mef û lü, Me fâ î lü, Me fâ î lü, Fe û lün*. Bu ölçünün şiir boyunca kullanımı, neredeyse kusursuzdur. Gerçekten de manzumede *zihâf, medd, imâle* gibi ölçü kusurlarına neredeyse hiç rastlanmaz. Bununla birlikte şiirde genel olarak zengin, az da olsa yarım uyakların kullanıldığı görülür.

MANZUMENİN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Şiir, nesre göre çok daha ayrı ve kendine özgü kural ve özellikleri olan bir türdür. Bu özelliğinden dolayı, onun çok büyük ve iddialı sosyal/siyasal/tarihsel sorunları konu edinmesi ve bunları çeşitli yönleriyle, ayrıntılarıyla tartışarak sonuca bağlaması beklenebilir. Durum böyle olduğu hâlde bazı şairler, yine de 'sorun'ları manzum biçimde anlatma yoluna gider. Modern Türk şiirinde bu yolda yazılmış pek çok manzume vardır. Bu, aslında büyük ölçüde edebî geleneğin veya şiirle konuşan bir topluma mensup olmanın getirdiği veya 'öğrettiği' bir yoldur; ancak bunda türün 'etki' ve 'duygu' uyandırma bakımından son derece tesirli bir 'araç' olması da göz ardı edilemez. Hatta bu yönün, en az önceki kadar önemli olduğu ve şairlerin bundan dolayı bu forma bu kadar sık başvurdu-

ğu söylenebilir. Zaten Fâik Ali'nin, Midhat Paşa gibi devri için önemli bir şahsiyeti bu yolla anlatması da büyük ölçüde türün söz konusu gücünden yararlanma isteğinden ileri gelir. *Midhat Paşa* manzumesine hâkim olan ton, bunu açık bir biçimde gösterir.

Midhat Paşa, siyasal ve toplumsal bakımdan son derece karmaşık ve buhranlı bir devrin devlet adamıdır. Bu devrin bizzat tanığı olan şair, söz konusu şahsiyeti anlatırken tabii olarak bu devri göz ardı etmeyecek ve onu bu devrin gerçekliği içinde yansıtmaya çalışacaktır. Nitekim bunun bilincinde olan şair, manzumesini buna uygun biçimde oluşturur. Bu çerçevede önce ilk beyitle devrin panoramasını çizmeye başlar ki bu, tam yirmi altı mısra⁶ devam eder ve böylece devir tablosu tamamlanmış olur. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, manzumenin başında çizilen bu tablo son derece manidardır. Zira bu tablonun içeriği, büyük ölçüde ilerleyen mısralarda anlatılacak olan devlet adamının büyüklüğü ve önemini güçlendirmeye, bunu kuvvetle duyurabilmeye dönük olduğu dikkatlerden kaçmaz. Bu özelliğiyle söz konusu tablo, bir bakıma bir inceleme metninin 'giriş'ine benzer. Bu giriş, nasıl ki daha sonraki metne bir altyapı ya da zemin oluşturacaksa, manzumede de bu tablo benzer işlevi üstlenir. Bunu, söz konusu tablo ve takip eden dizelerden açıkça anlıyoruz.

Bu panoramayı şair, esas olarak karşıt iki eksen üzerine kurarak geliştirir. Bu, son derece açık ve belirgindir. Eğer okuyucu, daha manzumenin ilk beyitlerine dikkat ederse, bunu kolayca fark eder:

*Bir yanda bütün hâb-ı girân, fakr u sefâlet,
Bir felc-i umûmî ve amâ, kahr-ı cehâlet..*

*Bir yanda safâ, ayş ü tarab, zevk ü sefâhet
İsrâf ü gınâ, hırs ü heves, şevk-i refâhet...*

Bu ilk beyitlerde şair, devrin panoramasını çizerken dikkat edilirse bir söz grubunu dize başlarında yineler: *Bir yanda*. Bu ilk iki beyitte gördüğümüz söz grubu, bunları takip eden dize başlarında da aynı şekilde yinelenir. Gerek bu yinelemeler, gerekse bu yinelemelerin ortaya koyduğu dizelerde beliren anlam bütünlüğü, bize bu karşıtlığı açıkça gösterir. Örnek olması için yukarıya aldığımız beyitlerde de zaten bu nokta son derece görünür biçimdedir. Dilin bile açıkça gösterdiği bu karşıtlığın bir tarafına şair, "vatan" ve "millet"i, diğer tarafına ise hükümet veya devrin yöneticileri ile seçkinlerini yerleştirir ve böylece devrin görünümünü çizer. Devir

görüntüsü, her ne kadar farklı unsurlar üzerine kurulmuş ise de aslında sonuçta beliren resim, okura tek bir gerçekliği sunar: Her yönüyle çürümüş, bozulmuş, yıkılmış, ağır bir devir. Şairin anlatımlarına göre bu devrin bir yanında bütünüyle fakirlik, sefalet, yokluk, kahredici cehalet ve bilinçsizlik kol gezmekte; öte yanında ise öncekinin aksine baştan sona zenginlik, bolluk, israf, tutkular ve arzular peşinde koşma, sınırsız zevk ve eğlence hâli yaşanmaktadır. Bunlarla birlikte vatan ve millet, en büyük ve acı felaketlere uğramış, olup bitenlere sadece dışını sıkarak beklemektedir. Hükümet ise bütün zorbalığı ve kibriyle faaliyetini sürdürmektedir. Kısaca her sahnede son derece acı görüntüler seyredilmektedir. Şair, bu ağır devir tablosunu şu beyitle özetler:

*Hep fâcia, hep hâile, hep mâtem-i mektûm...
Bir devre-i menhûse.. ve bir âlem-i meş'ûm.*

Ancak bu 'menhus ve meşum' devir tablosu, bu beyitle tamamlanmaz; şair bunu daha da görünür kılmak için anlatımlarını sürdürür, tabii bu sefer dikkatleri daha da özel noktalara çevirerek. Sözelimi ikbal ve saadet sahipleri, binlerce acı ve gözyaşı üstüne kurulu servetle gününü gün etmektedir. Merhamete muhtaç binlerce aç, hasta ve yoksul kadınların kazancını, 'bir kahpeye raks ve teganni caizesi', 'bir dilbere naçiz tebessümünün karşılığı' veya 'bir moskofa, bir haine bir cizye' olarak sunmaktadır. Oysa söz konusu salonlarda sarf edilen bu servet, bu ülke insanlarına aittir ve 'gurbet-zede, âfet-zede, bî-çâre ve zarara uğramış yüz hâneyi kurtarmaya ve refaha kavuşturmaya müsait'tir.

Bu ve benzeri anlatımlarla ortaya çıkan devir tablosu, son derece kasvet verici ve iç karartıcıdır. Hatta biraz daha öteye giderek söylemek gerekirse bu, son derece 'karanlık' bir tablodur ve bize göre şair, panoramayı çizerken esas olarak bu 'karanlık' imgenin doğması için çaba sarf etmiştir. Hiç şüphesiz bu da sebepsiz değildir; çünkü bir 'güneş', 'yıldız' veya 'aydınlık'⁷ timsali olduğu düşünülen bir figür ancak böylesi zifiri bir karanlık içinde bütün haşmetiyle parıldayabilir. Gerçekten de manzumenin ilk bölümünü teşkil eden bu karanlık tablo içinde adı özellikle anılmayan Midhat Paşa'nın, tablonun tamamlandığı noktada birdenbire âdeta bir güneş gibi doğuvermesi, söz konusu 'karanlık-aydınlık/güneş' karşıtlığını kuvvetle duyurur. Karanlık tabloyu tamamlayan son dizeler ile aydınlığa veya güneşe açılan ilk dizelerden yaptığımız aşağıdaki alıntı, bu durumu açıkça gösterir:

*Hep feyz-i vatan böyle açıktan ya hafiyyen
Pâ-mâl-i mesâvî olarak mahv edilirken,*

*Bir nâsiye: Midhat Paşa, ulvî ve mükerrerem,
En muhterem insanlığa timsâl-i mücessem,*

Karanlıktan aydınlığa açılan/çıkan bu noktada şair, artık söz konusu karanlık devri ışığıyla görünür kılan Paşa'yı çeşitli özellikleriyle anlatmaya başlar. Önce onun kişilik özelliklerini sayar. Burada sayılan özellikler, büyük ölçüde onun büyüklüğünü ve yüceliğini gösterir mahiyettedir. Aksi düşünce veya eleştiri, yok denecek kadar azdır. Şairin anlatımlarına göre Midhat Paşa, en saygın insanlığın tecessüm etmiş timsalidir. Vicdanı adalet ve insaf duygusu ile titrer. Adaletsizlik ve zalimlik karşısında 'mukaddeskin'le donanmıştır. Şaibesiz, çıkarsız, fedakâr, hamiyetli ve kötülüklerin düşmanıdır. Bu özellikleriyle Midhat Paşa, o 'menhus ve meşum' devre, devrin tüm 'alçaklığına ilân-ı husumet etmiş' ve böylece bir milleti diriltmeye girişmiştir. Bu çerçevede 'ifrit-i mezâlim'e şiddetli bir darbe indirmiş; onu sarsmış ve devirmiştir. Ama onu kökünden kazımış ve ortadan kaldıramış midir? Şairin bu soru karşısındaki tavrı gerçekten şaşırtıcıdır. Çünkü bütün hayranlığına rağmen bu soruyu 'evet' diye cevaplamaz. Bunda şairin, devir gerçekliğinden kopmama endişesinin yattığı söylenebilir. Ancak böyle olsa da onun, 'Büyük Midhat Paşa' görüntüsüne gölge düşürmeye gönlünün elvereceğini söylemek son derece güçtür. Zira şair, devrin üstesinden gelememeyi, yani 'ifrit-i mezâlim'i ve 'zülüm ü habâset'i kökünden kazıyamamayı, diğer bazı nedenleri -sözgelimi zülüm ve kötülüklerin bâki, inatçı, bulaşıcı ve nüksedici olması; az da olsa Paşa'nın ihmali ve gevşek davranmasını- göz ardı etmeyerek özellikle 'kader' kavramı ile izah eder. Ona göre Midhat Paşa, 'vicdan neyi telkin ettiyse bi-hakkın ifaya' çalışmıştır. Ne var ki 'akvâm ü hükûmât-ı cihânın bile mutlak kuvvetlerinin bir sonu, bir haddi var'dır. Çünkü;

*Her niyyetin üstünde irâdât-ı meşiiyyet,
Fevkinde kuvâ-yı beşerin hükûm-i tabîat;
Her kudretin üstünde kader, hâkim ü âmir;
Her şey bu büyük kuvvete münkâd-ı ezeldir.*

'Bir nâsiye: Midhat Paşa, ulvî ve mükerrerem' dizesiyle aydınlığa açılan bu bölüm, az önceki alıntı ve onu takip eden bölümde yerini

yine ilk görüntüye bırakır: Karanlık. Ancak bu görüntüde söz konusu olan öykü, öncesine göre çok daha bireyseldir. Başka bir ifadeyle ilk bölümde şair, bütün bir ülkenin ve toplumun 'karanlık öyküsü'nü anlatıyordu; burada ise sadece Midhat Paşa'nın, dış dünyada da gerçekliği olan azil, yargılama ve sürgünle birlikte beliren acı ve karanlıklar içindeki öyküsünü anlatıyor. Biraz önceki alıntının devamında gelen "Heyhât, o tahavvül, bu büyük millete kâzib/Bir fecr-i ümîd oldu... fakat Midhat'a, efsûs/Bir devr-i kûsûf oldu uzun, kapkara, menhûs." dizeleri, bu durumu açıkça gösteriyor. Dikkat edilirse burada şair, Midhat Paşa'nın 'ifrit-i mezâlim'e şiddetli bir darbe indirerek onu sarımsı ve devirmesinin millette geçici de olsa bir ümit ışığı yarattığını; ancak öte yandan kendisi için uzun, kapkara ve uğursuz bir devri/geceyi açtığını söylüyor. Bu dizelerde ortaya çıkan değişikliği yani aydınlıktan tekrar karanlığa/geceye geçiş, müteakip dizelerde de benzer şekilde yinelenerek güçlendiriliyor: "Hurşîd-i maâliye kûsûf olsa da târî/Er geç yine tenvîr eder eflâk-i sipihri" dizelerinde olduğu gibi.⁸

Bu ve benzeri anlatımlarla okurun sürüklendiği bu yeni karanlık tabloda şair, deyim yerindeyse Midhat Paşa'nın dramını anlatır. O kadar ki bu dram, manzumenin bundan sonraki bölümünü tam bir mersiye havasına bürür. Bu havayı görmek için, Midhat Paşa'nın Taif'teki sürgün hayatının merkeze alındığı anlatımlardan küçük bir parçayı aşağıya alıyoruz:

*Bî-kes vatanın hissiz uzak bir köşesinde,
Evlâd ü iyâlinden uzak, hasta ve muhtâc,
Her gün yeni bir kahra, bin işkenceye âmâc.
Kâtillerin en sonra yed-i müfterisinde
Ta'zîb edilirken, boğulur, öldürülürken...*

*Yok, yok, bu derin karhayı teşrîh ile şimdi
Millette hurûşân olan eşvâk ü ümîdi
Câiz değil etmek yine pür-mâtem ü şîven.*

Bu alıntılar, Midhat Paşa öyküsünün ne kadar acıklı ve doku-naklı olduğunu açıkça gösteriyor. Zaten şair, onu 'derin bir karha' olarak niteliyor ve tekrar 'teşrih etmek' istemiyor; ancak her ne kadar teşrih etmek istemediğini söylese de bundan geri kalmıyor ve Midhat Paşa'nın yaşadıklarını anlatıyor. Buna göre Midhat Paşa bu dünyada sürgünü, eziyeti, 'işkencenin envâmı envâ-ı belânın ihnâk ile idâma kadar hepsini' 'en yüce mükâfat' olarak görmüştür. Aslin-

da buna şaşdırmamak gerekir; çünkü şaire göre gerçek ve mümtaz şahsiyetler, çoğu zaman bundan başkasını yaşamazlar.

Midhat Paşa'nın sürgün edilmesinin ve Tai' teki hüzdün dolu yaşantısının içli bir dille anlatıldığı bu kısımda şair, tarihçiler nezdinde bile tartışmalı olan boğdurulma konusunu gündeme taşır ve bu konudaki kanaatini açıkça ortaya koyar. Ona göre Midhat Paşa'yı, 'bir pençe-i cellâd-ı hüânât iperle ve işkence vü ihnâk ile boğdu.' Bugünkü ifadeyle Paşa, hain bir celladın pençeleriyle boğdurularak öldürülmüştür. Bu öldürülme eyleminin gerçekleştirildiği zaman ise son derece önemlidir. Şaire göre Midhat Paşa, 'Hâlik-i zî-rahmet ü cûdu yine mihrâb-ı ibadet etmiş' dururken yani namaz kılariken boğdurulmuştur. Gerçi onun namaz kılariken boğdurulmadığına dair rivayetler de yok değildir; nitekim bunun farkında olan şair, söz konusu ihtimali de göz ardı etmeyerek ilgili beyte bir dipnot düşerek; *"Bu rivayetin sıhhatine itimat etmeyenler bu beyti şu tarzda okuyabilirler."* der ve son derece dikkate değer şu beyti ekler: *"Düşmanlarının kalb-i cinâîsine doğdu/Mevtinle vatandan çekilen mihr-i seâdet"*

Midhat Paşa'nın öldürülmesinin anlatıldığı bu dizelerde şair, deyim yerindeyse tam bir isyan hâli yaşamaktadır. Ölmenin 'kanun-ı tabiat' olduğunu bilen şair, bu noktada sükûna kavuşmuş değildir; çünkü ona göre Midhat Paşa, bu 'kanun-ı tabiat' gereği ölmemiş, öldürülmüştür. Zaten onu bu derece isyana sürükleyen esas şey de bu, yani onun bî-günâh 'öldürülmüş' olmasıdır. Onun buna karşı isyanı, söz konusu kısımda kullanılan dile açık biçimde yansır. Sözelimi şair, ısrarla birkaç kere 'seni öldürdüler' cümlesini kurar. Bunı kurarken de kanaati kuvvetlendirici ibarelere başvurur: 'Eyvah evet öldürdüler'... gibi. Bununla birlikte bu öldürülme, şaire göre Midhat Paşa'yı sadece 'cismen ifna' etmiştir. Aksini düşünmek, şair için imkânsız ve kabul edilemez bir şeydir. Çünkü Midhat Paşa, 'koca bir kavm-i yetimi bir mevt-i muhakkaktan alıp kurtarmış'tır. Bu yapıda olan bir insan ölmüş kabul edilemez. Cismi ifna olsa bile o ebedî bir ruh, abidevî bir şahsiyet olarak milletin gönlünde yaşamaktadır. Şair, bu yönü okura kuvvetle duyurabilmek için yine arka arkaya 'Sen hiç ölemezsin', 'Sen, ölmedin asla' gibi onun ruhen yaşadığını duyuran benzer cümleler kurar. 'Ölmezlik' duygusunu yoğun biçimde duyuran bu cümleler, gerçekten biraz sonra daha çarpıcı bir hâl alır. Çünkü şair, bu duyguyu müteakip dizelerde bu sefer daha özel ve kutsal boyutu belirgin olan bazı kavramlarla duyurmaya çalışır. Sözelimi onun ölmezliğini 'hayy' kavramıyla anlatır. Ona açıkça 'hayysın' der. Devamında

'hâmi' ve 'nigehbân' kavramlarını kullanır. Ona yine 'hâmî ve nigehbân-ı vatansın' der. Bu vasıflarla şair, aslında Midhat Paşa'yı bir ölçüde mitleştirir. Zaten kendisi de bir yerde ona 'tarihi aşarak esâfire kavuştuğunu' söyler. Ama bunu söylerken gerçekten de son derece abartılı bir dil kullanır. Bu, alıntıda da görüldüğü gibi Tanrı ile insan arasındaki çizgiyi ortadan kaldıran bir dildir: "*Hengâm-ı hayâtında Hudâlar gibi yâdın/Târîhi aşıp geçti... Esâfire kavuştun.*" Bütün bunlar, şüphe yok ki büyük bir şahsiyetin cisminin kaldırılmasıyla yok edilemeyeceğini duyurmak için olduğu kadar öldürülmesi karşısında duyulan o büyük öfkenin ve isyanın da ifadesidir aynı zamanda.

Sürgün, öldürülme, acı, hüznün, öfke, isyan gibi kavramların kararttığı bu iç burkan görüntünün, sona doğru yerini yine aydınlığa bıraktığını görüyoruz. Hem içerik, hem de onu var eden dilin kullanılış biçimi / görüntüsü, hatta biraz sonra alıntılatacağımız dizelerin sonunda yer alan 'Kanûn-ı Esâsî' göndermesi bile bu aydınlığı, bize açık bir biçimde göstermektedir. Aşağıdaki dizeler, bu hususu örnekler kanaatindeyiz:

*Mâziyi müverrih nasıl isterse düşünsün;
Artık dün, o muzlim şeb-i yeldâ-yı tahazzün*

*Ma'dûm, ebediyyen bu şafaklardan uzaktır.
Âfî bize bir korku ve baş dönmesi vermez;
Hâmî bize Kanûn-ı Esâsî-i mu'azzez.*

Dikkat edilirse şair burada 'Artık dün, o muzlim şeb-i yeldâ-yı tahazzün' söyleyişiyle çok net olarak bir 'karanlık devri' belirtmiş oluyor. Ardından 'dün'e karşıtlık oluşturan 'bugün' ise aydınlıktır. Okur bunu, zaten 'karanlık dün' göndermesiyle anlıyor; ama alıntının son dizesinde yer alan 'Hâmî bize Kanûn-ı Esâsî-i mu'azzez.' mısrasında ise bir şeyi çok daha açıkça görüyor: II. Meşrutiyet. Bu dizede geçen *Kanûn-ı Esâsî* ibaresiyle şair hiç şüphe yok ki açılan yeni aydınlık devri, yani II. Meşrutiyet'i kastediyor. Bunu, az önceki alıntıyı takip eden dizelerden anlıyoruz. Ayrıca burada şunu da vurgulamak gerekiyor ki, *Kanûn-ı Esâsî* ile beliren bu aydınlık görüntü sadece manzumenin son bölümüne ilişkin bir gerçeklik olarak belirmiyor. Bu, aynı zamanda dış dünyada da karşılığı olan bir aydınlığı veya gerçekliği ifade ediyor. Zira bu kanun, otuz üç yıllık 'karanlık' devri sona erdiriyor ve yerine daha özgür yeni bir aydınlık devri açıyor.

Bu son aydınlık sahnede şair, artık ışığın kaynağı olan Midhat Paşa Kanunu'nun sağladığı imkânları anlatır. Buna göre Kanûn-ı Esâsî, ne kadar 'sathî', ne kadar 'eksik' olarak nitelense de o, her şeye rağmen 'âlî'dir. Çünkü insanlara gelecek güvencesini, mesken mansuriyetini, vicdan, fikir ve kalem özgürlüğünü, gerçek bilgiyi, birey güvenliğini, eşitlik ve kardeşliği, adaleti veren odur. Kısaca millet, bu kanunla âdeta yeniden doğmuştur. Bunu sağlayan da -'vücudu ifna edilmiş' olsa bile- eseriyle 'hayy' ve 'hâmi' olan Midhat Paşa'dır. Başka şekilde söylemek gerekirse bu son bölüm, sadece kanunun getirdiklerini anlatmıyor; aynı zamanda Midhat Paşa'nın büyüklüğünü eseriyle bir kez daha duyurmuş oluyor. Zaten manzumenin kapanışını sağlayan son iki üçlük / dizeler, bunu son derece çarpıcı bir biçimde ortaya koyuyor:

*Bir millet-i zî-şevkete mihrâb-ı mefâhir,
Her kavme büyüklük ve fedâkârlık için bir
Timsâl olacak heykel-i zî-şânını fikrim,*

*Rûhum, yüreğim şimdiden ey mefhar-ı ahrâr,
Ey rûh-ı mübâhât-ı vatan, arş-ı mekârim
Takkîl ile takdîs-i müebbedle selâmlar.*

SONUÇ

Midhat Paşa manzumesi, 'meşum ve menhus' karanlık bir devrin ertesinde beliren görece özgürlük ortamında yayımlanmış uzunca bir manzumedir. Bu manzumenin, öncelikle biçimsel bakımdan farklı bir düzenlenişe sahip olduğu söylenebilir. İncelemede de vurgulandığı gibi manzume alışıldık bir şiir formu özelliği göstermez. Manzume boyunca okur, hem beyit, hem üçlük, hem dörtlük, hem beşlik, hem de on ikilik bentlerle karşılaşır. Bu özelliğin yanında dikkati çeken ikinci önemli yön ise manzumenin çok belirgin bir biçimde 'karanlık' 'aydınlık/güneş' karşıtlığı üzerine kurulmuş olmasıdır. Bu karşıtlığın ana belirleyici unsuru, kuşkusuz Midhat Paşa'nın varlığı veya yokluğudur. Şair, Midhat Paşa'nın güçlü bir şekilde görünebilmesi için önce zifiri karanlık bir devir tablosu çizer. Bu karanlık devir tablosunun tamamlandığı noktada ise Midhat Paşa âdeta bir güneş gibi karanlık yüzeyi aydınlatır. Ardından onun ikbalden düşmesiyle birlikte bu aydınlık, yerini yine karanlığa bırakır. Son noktada ise II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte bu sefer kendi eserinin, Kanûn-ı Esâsî'nin -ya da

güneşin- tekrar yürürlüğe girmesiyle/ doğmasıyla ortalık aydınlanır. Özetle bu yapı, manzumenin başından sonuna kadar âdeta bir lambanın yanıp sönmeye gibi tekrarlanır. Bu yapı veya kurgu biçiminin, şairi/manzumeyi belli bir anlam/içerik cenderesine sokacağı açıktır. Manzumede görüldüğü gibi şair, bir tarafta son derece ağır bir devir görüntüsü, öte tarafta ise buna tamamen karşıtlık oluşturacak bir Midhat Paşa portresi çizer. Gerçi bu ağır devir görüntüsünün, dış dünya gerçekliğinde karşılığının olmadığını söylemek güçtür. Gerçekten de Midhat Paşa'nın aktif olarak yönetime geldiği sıralarda devletin her bakımdan karışıklıklar içinde olduğu tarihî bir gerçekliktir. Nitekim o, devletin vermiş olduğu gücü ve yetkiyi çoğu zaman etkili bir şekilde kullanmış ve sonuçta devletin pek çok sorununu çözmüştür. Bununla birlikte ülkenin Batılı standartlara ve daha özgürlükçü bir yapıya kavuşmasında çok önemli icraatları olmuştur. Anayasa çalışması, bunun en somut örneğidir. Bundan dolayıdır ki şair de onu, 'mefhar-ı ahrâr' olarak takdim eder. Ancak bu olumlu yönler, onun hiçbir olumsuz tarafının veya yanlışının olmadığını göstermez. Tarihî kaynaklar, bize bu nokta ile ilgili pek çok veriyi sunar. Sözelimi bu büyük devlet adamının padişah karşısındaki 'pervasızlığı', 'beyaz ata binerek saray içinde dolaşması', 'Abdülaziz'in hal'ine karışması' gibi olaylar, bunlardan sadece birkaçıdır. Oysa Fâik Ali, onu çizerken bu ve benzeri hususları neredeyse hiç görmez ve bize bütünüyle mitleştirilmiş veya idealize edilmiş bir Midhat Paşa portresi sunar. Bu ise, az önce ifade ettiğimiz dış dünya gerçekliğiyle büyük ölçüde çelişir. Aslında bunlar, bize şairin Midhat Paşa karşısındaki tavrının son derece *hissi* olduğunu gösterir. Zaten manzumeye hâkim olan dil de bunu açıkça gözler önüne serer.

Son olarak şunu da eklemek gerekir ki, *Midhat Paşa* manzumesi dil ve söyleyiş bakımından son derece güçlü bir metindir. Bu noktada en dikkati çekici yön, dilin içeriğe paralel bir biçimde iniş ve çıkışlar göstermesidir. Bu dil, öfkenin egemen olduğu kısımlarda bütün sert sesleri bünyesinde toplar; bir hançer gibi sivrilir ve Midhat Paşa'nın düşmanlarına yönelir. Hüznün egemen olduğu yerlerde bütün yumuşak ve duygusal tonları, kelimeleri etrafında toplar ve okurun en derinlerine akar. Midhat Paşa'nın büyüklüğünü anlattığı yerlerde ise bütün parlaklığını üstüne giyer, yıldızlanır ve Midhat Paşa'yı nurdan bir varlığa dönüştürür. Metni gözden geçiren hemen her okur, bu yönü kolayca fark eder.

DİPNOTLAR

- 1 Midhat Paşa hakkında daha geniş bilgi için bk. M. Tayyib Gökbilgin, "Midhat Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, c. 7/2, İstanbul, 1979, s. 270-282; Gökhan Çetinsaya-Şit Tufan Buzpınar, "Midhat Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, c. 30, İstanbul, 2005, s. 7-11.
- 2 Midhat Cemal Kuntay, *Üç İstanbul*, Sander Yayınları, İstanbul, 1983.
- 3 Yılmaz Karakoyunlu, *Önce İnsan Midhat Paşa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.
- 4 Fâik Ali'nin biyografisi için bk. Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatı'nın Ana Çizgileri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 106.; Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, c. 2, İstanbul, 1987, s. 1046.
- 5 Bu tarih, manzumenin sonunda ayrıca ay adıyla birlikte verilir: "Temmuz: 1324".
- 6 Bu mısralar, biçim konusu anlatılırken de belirtildiği gibi altı beyit, iki dördlük ve iki üçlük şeklinde düzenlenmiştir.
- 7 Güneş-Midhat Paşa ilgisini şair, manzumesinin ortalarında bir beyiti açıklamak amacıyla dipnotunda sunduğu beyitte de kurar. Bunun için bk. "Ek: Manzumenin Yeni Yazıya Çevirisi" kısmında yıldız dipnotuyla gösterilen beyit.
- 8 Alıntıladığımız beyitler, altını çizmeye çalıştığımız 'karanlık'-'aydınlık' ilişkisini açıkça gösteriyor. Ancak burada bir noktanın daha altının özellikle çizilmesi gerekiyor. Dikkat edilirse şair, yukarıdaki beyitlerde önce Midhat Paşa'nın çalışmaları sonucunda bir 'tahavvül'ün meydana geldiğini ve bunun da 'büyük millete kâzib bir fecr-i ümîd oldu' ğunu söylüyor. Bu dizelerde geçen 'kâzib bir fecr-i ümîd' söz grubu, şüphesiz devir gerçekliğiyle de ilişkilidir. Çünkü şair, bununla Midhat Paşa'nın eseri olan ve fakat kısa bir süre yürürlükte kalan I. Meşrutiyet'e gönderme yapıyor. Devamında gelen 'Bir devr-i kûsûf oldu uzun, kapkara, menhûs' dizesiyle de I. Meşrutiyet'in ilga edilmesiyle birlikte başlayan uzun 'istibdat' dönemini anlatıyor. Bununla birlikte bu ilk söz grubunun, aynı zamanda devrin diğer metinlerinde de I. Meşrutiyet'i anlatmak için kullanıldığına tanık oluyoruz. Buna iyi bir örnek, Süleyman Nazif'in, üstadı Nâmık Kemal'i anlattığı *Nâmık Kemal* adlı konferans metnidir. Süleyman Nazif, I. Meşrutiyet bağlamında Nâmık Kemal'den söz ederken şöyle diyor: "Her idealist gibi Nâmık Kemal de hayaline aldananlardandır. Cevher-i elmasın gönlünde hiçbir suretle ezilmeyeceğine emin olduktan ve ezilmeyeceğini kendi emniyetiyle halka temin ettikten sonra, şahid-i maksudun hayali karşısına çıkıyor. Bu, 93 fecr-i kâzibi, 93 rüyasıdır." Bk. Süleyman Nazif, *Nâmık Kemal*, İkdâm Matbaası, Dersaadet, 1340-1922, s. 37.
Burada değinmemiz gereken ikinci bir nokta ise "Hürşid-i maâliye kûsûf olsa da târi/Er geç yine tenvîr eder eflâk-i sipihri" beytinde kendini gösteriyor. Önceki beytin anlam bütünlüğü içinde düşünüldüğünde bu beytin de doğal olarak sonraki/gelecek devre yani II. Meşrutiyet'e bir gönderme olduğu anlaşılır. Şaire göre güneş kısa bir süreliğine tutulsa bile karanlık, er geç yerini onun ışığıyla aydınlığa bırakacaktır. Nitekim bir müddet sonra 'güneş' II. Meşrutiyet'le birlikte tekrar belirir ve karanlığı dağıtır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Kenan, *Modern Türk Edebiyatı'nın Ana Çizgileri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1995.
- Banarlı, Nihad Sâmî, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, c. 2, İstanbul, 1987.
- Çetinsaya, Gökhan-Buzpınar, Şit Tufan, "Midhat Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, c. 30, İstanbul, 2005.
- Fâik Ali, *Midhat Paşa*, Bursa, Temmuz 1324.
- Gökbilgin, M. Tayyib, "Midhat Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, 2. bs., Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, c. 7/2, İstanbul, 1979.
- Karakoyunlu, Yılmaz, *Önce İnsan Midhat Paşa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.
- Kuntay, Midhat Cemal, *Üç İstanbul*, Sander Yayınları, İstanbul, 1983.
- Süleyman Nazif, *Nâmık Kemal*, İkdâm Matbaası, Dersaadet, 1340 (1922).

فائق عالی

سپای عالیہ جہاں ابرہ

مدحتِ ابرہ

مراحتی محفوظدر

ایمانی پیک

۱۳۲۴ - بروہ

مدحت پاشا

بر یانده بوتون خواب کران ، فقر و سفالت ،
بر فلج عمومی و عمی ، قهر جهالت . . .

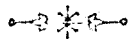
بر یانده صفا ، عیش و طرب ، ذوق و سفاقت ،
اسراف و غنا ، حرص و هوس ، شوق رفاهت . . .

بر یانده بوهلمتله وطن ، خاسر و صابر ؛
بر یانده حکومت متکبر ، متجبر . . .

بر یانده توالی و تمادی مصائب ،
بر یانده بوتون غدر و تعدی مخرب ؛

تضییق سفالتله تقاضای مظلوم .
هر صحنه ده بر باشقه تماشای مؤلم :

هپ فاجعه ، هپ هائله ، هپ ماتم مکتوم . . .
بر دوره منحوسه . . . و بر عالم مشنوم .

برخنده و پر نور و غنا بخیره لردن
 هر ، هر کیجه بیک نغمه اقبال و سعادت
 بیک کریه بی ، بیک شیوه خسروانی بوغارکن ،
 بیکلرجه بر آرایش ناموس و نزاهت ،

بیکلرجه و بیکلرجه سزاوار ترحم ،
 آج ، خسته و یوقسول قادینک کدیمی
 بر دلبره شکرانه ناچیز تبسم ،
 بر قجه به بر جازه رقص و تنی ،

غریب زده ، آفتزده ، بیچاره و خاسر
 یوز خانه بی تخلیص ایله ترفیه مساعد
 بر ثروت و سامان - که وطنه داشلره عائد -

بر موسقوفه ، بر خائنه بر جزیه میسر ،
 هپ فیض وطن بویله آچیقدن یاخفیا
 پامال مساوی اوله رق محو ایدیلیرکن ،

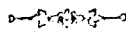

برناصیه : مرصت یاشا ، علوی و مکرم ،
 اک محترم انسانلغه تثال مجسم ،
 وجدانی بوتون عدل ایله ، انصاف ایله دهر ،
 ظالم ایچون غیظ مقدسه مجهر ،
 بی شائبه ، بی قید عوض ، خصم مساوی ،
 قابلاً قدرک مؤدده توفیتی حاوی
 چیقمش ، و — فداکار و سرافراز حمیت —
 ایتشدی او آچاقلغه اعلان خصوصت .

برماتی محی ، و دناستلری هادم
 برضربه اعجاز ایله عنقریت مظالم ،
 صارصلدی وده وریلدی .. فقط ظلم و خیانت
 باقیدی .. وامراض مساوی و خیانت
 ساری و معنددی ... مداوات ایسه سطحی .

وار بلکه اسیا براز اهل و تراخی ...

ممکن .. فقط افراط تقیدله برابر
 آفت ینہ تعقیب ایدہ جک سیرینی ، دیر لر .
 ابواه اوت ، ادوارینی تعقیب ایدہ جکمش ؛
 برخسته لنگ نکسی اولورمش داها مدهش .

ای محترم انسان ، سکا وجدان نه بی تلقین
 استدیسه ، سن ایفایه چالشدک ، و بحق .
 هپ فطرته در ذل اوله جق بونده نه وارسه ،
 بوندن کله مز شانکه برشین و تقیصه .
 ای منعم فیاض و وطنپرور اعظم ،
 افراد اهالی کبی حتی او اعظم
 اقوام و حکومت جهانک بیه مطلق
 قوتلرینک برصوکی ، برحدی وار انجق .
 هر نیتک اوستنده ارادات مشیت ،
 فوقنده قوای بشرک حکم طبیعت ؛

هرقدرتک اوستنده قدر ، حاکم و آمر ؛
هرشی بو ابویوک قوته منقاد ازدر .

~~~~~

ظالمده اویان شبستان مصائب
هیات ، اوتحول ، بو بویوک ملته کاذب
برخبر امید اولدی .. فقط مدحته ، افسوس
بردور کسوف اولدی اوزون ، قاب قاره ، منحوس .
بونلر فقط ایجاب طبیعی قدردر ؛
ناموس و متانت ... صوکی البته ظفردر .
برخبر ، اوت اولسون هادی کاذب .. فقط اخر
برخبر حقیقی اونی تعقیب ایده جکدر .
خورشید معالی یه کسوف اولسه ده طاری
ایر کییج ینه تنویر ایدر افلاک سهبری .

~~~~~

ممتاز و حقیقی کبریاک ، فضلانک
چوق کره مکافاتی اولان جور واذانی

تغريبي و تعذيبي و هر قهر و جزايي
اشك نجه نك انواعي ، انواع بلانك

اخلاق ايله اعدامه قدر هپسني كوردك .
سر شاهق تجيل و جلالك سكا حصري
بوندن .. بوسيدن ينه « مرمت يانا عصرى »
عنوانه شايان بو بويوك عصر تمدن

امكانى ادراك ايله بر موت قريبيك ،
تخليص ايله ايصال ايچون اقصى كاله .
اوغرنده بوتون ماحصلك ، مامله كلكه
افناي حيات ايلديكك ملك غريبيك ،

بيكس وطنك حسسز اوراق بر كوشه - بنده ،
اولاد و عيال كدن اوزاق ، خسته و شتاج ،
هركون بيكي بر قهره ، بيك اشك نجه به آماج ،
قاتلارك الك صوكره يد . مفرسنده

تعذیب ایدیلیرکن ، بوغولور ، اولدورولورکن ...

یوق ، یوق ، بودرین قرجه یی تشریح ایله شیمدی
ملته خروشان اولان اشواق وامیدی
جائز دکل ایتمک ینه پر ماتم وشیون .

تعذیب : او ، بودنیاده مکافات عالی :
هر لحظه بوغولوق : براز انصاف ایله حسه
کیم مالک وصاحبسه ، براز کیم دوشونورسه
هرکون بو اونک قسمتیدر ، هرکیجه حالی .

لکن سنی بر نیجه جلاد خیانت
ایپلرله ، واشکنجه و اخناق ایله بوغدی :
بردمده که سن خالق ذی رحمت و جودی
ایتمش دوریوردک ینه محراب عبادت [۹]

[۹] بوییت ، باشا مرحومک نماز ویلارکن اخناق ایلمش اولدیغنه دائر
موجود اولان روایتله مستنددر . بوروایتک صحنه اعتقاد ایله یلر بوییتی شو
طرزده اوقوبه یایرلر :

دشمنلرکاک قاب جنائسنه دوغدی
موتکله وطندن چکیلمن مهر سعادت

اولمك : بوده قانون طبيعت . . . سنى لكن
 اولدورديلر ، ايواه اوت اولدورديلر . . اما
 ظلم ، ايندى بوكون ساده سنك جسمكى افنا ؛
 تاريخ ايسه برمحفظه ياد بلندك .

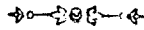
بركون بيلوردق كه نهايت كله جكسك
 تخليصه بوتون ملكى اوقانون ايله تكرار ؛
 سن هيسج اوله مزسك . . وچوغالديجه عصرلر
 هب يوكسلاه جك ، يوكسلاه جك ، يوكسلاه جكسك .

سن ، اولمدك اصلا . . . بو بو بوك سخنده ده هر كس
 بر خاطره ، بر ياد نمايان ونهاندر ،
 بر خاطره : تابان و حزين ، مظلم وشاطر ؛
 بر خاطره ماضيه : ملعون ، يا مقدس .

سن اولمدك اصلا . . . قوجه بر قوم يتيمى
 بر موت محققدن آلب قورتاران اولمز ؛
 تا عرش الهى به چيقان خاطره ك اولمز ؛
 اولمز وطنك روح رهاكار عظيمى .

حيسك ، ينه حامى و نكهپان وطنسك . . .
 فطرت ، بشریت ، مدنیت سكا ، مظلوم ،
 جانيلرك آلاچقه روا كوردیكى مشئوم
 اشكنجه لرك فكر كناهیه اوطانسين .

فردای نماتکده ، یوق ، ای روح مؤید ،
 هر بر کونی توفیق آلهیه مؤید
 هنکام حیاتکده خدار کبی یادک
 تاریخی آشوب کجدی . . . ا- اطریره قاوشدک .

محروم معالسه ، ولو حاکم و مسعود ،
 بر صاحب اکلیل و سریرک ینه محدود
 بر دوری وار . . . اک چوق یاشایانلر بیله حتی
 برحاله حکمران اولور . . . آتسه سراپا
 یوکسک و بویوک باشلر ، آچیق جههلر کدر .
 حاکم ، متحکم ، متهم ، متکبر ،

لكن بينه خاك اولسى قطعى و محقق
 باشلردهكى افسرلىرى تشكيل ايدر آنجق
 طوپراقلارك آلتندهكى احجار و معادن . . .
 ناموس ودها مطلقى هر فرق بلندك
 اكليل كاليسه هب اجرام سمار .
 خورشيد ازل ، تابش شبتابى قارارتير .

بر پارچه حق انصاف ايله بر پارچه عدالت :
 بيلمم نه قدر اسكى زماندن برى ملت
 يالكر بوكا محتاج ايدى ، يالكر بوكا آجدى .
 فانورهك او شهراه نجات آورى آجدى .

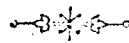
اي يادى بوتون ملته برقبهٔ تحديت ،
 اي هيكل وجدان كه اساطيره قاتلمش ،
 اي نامى - مظالمه اوتوز ييل قاتلمش -
 ميليونجه آغزلرده بوكون لفظهٔ تقديس ،

ای روحی بوتون قومه ابد حامیء مشفق
 جاهلسه ده ، مقهور مظالمسه ده ملت
 حسنز دکل ، اولش دکل .. ای ناشر نعمت ،
 نانکور دکل ، آچاق دکل . . . ایرکیج سکا لائق

برهیت تابنده - فیوضات اوله جقدر ..
 ماضی نی مورخ ناصل ایستره دوشونسون ؛
 آرتق دون ، اومظلم شب یلدا ی تحزن

معدوم ، ابدیاً بوشفقردن اوزا قدر .
 آتی بزه برقورقو و باش دونمه سی ویرمز ؛
 حامی بزه نانوره اساسی معزز .

قانونه ك أوت رحم الهمی قدردن
 مستقبه برحجت اقبال و سلامت
 سطحیسه ده ، ناقصه ده عالیدر اساساً ؛
 اقصاب حیقدر اوعلویت همت .

آتی ید بیضای کالکله مؤمن ؛
 سندن بزه احسان بوتون اسباب ترقی :
 حریت وجدان و مصونیت مسکن ،
 حریت افکار و قلم ، فیض حقیقی ،

امنیت شخصیه ، مساوات و اخوت ،
 هرشیده و هریرده و هر فرده عدالت .
 شبانه یارین مکتب وجدان و حمیت ،
 پیرانه پرستشکه ناهوس و فضیلت ،

برملت ذی شوکته محراب مفاخر ،
 هر قومه بویوکاک و فداکارلق ایچون بر
 تمثال اوله جق هیکل ذی شانگی فکر ،

روح ، یورده کم شیمدیدن ای مفخر احرار ،
 ای روح مباحاة وطن ، عرش مکارم
 تقییل ایله تقدیس مؤبدله سلاملار .

تموز : ۱۳۲۴

۱۴

Fâik Ali

Sîmâ-yı me'âlîde cibâh-ı ebediyye

MİDHAT PAŞA

Her hakkı mahfuzdur

İkinci tab

Bursa - 1324

MİDHAT PAŞA

Bir yanda bütün hâb-ı girân, fakr u sefâlet,
Bir felc-i umûmî ve amâ, kahr-i cehâlet..

Bir yanda safâ, ayş ü tarab, zevk ü sefâhet
İsrâf ü gınâ, hırs u heves, şevk-i refâhet...

Bir yanda bu milletle vatan, hâsir ü sâbir;
Bir yanda hükûmet mütekebbir, mütecebbir?

Bir yanda tevâlî ve temâdî-i mesâib,
Bir yanda bütün gadr ü taaddî-i muharrib;

Tazyîk-i sefâletle tekâzâ-yı mezâlim.
Her sahnede bir başka temâşâ-yı müellim:

Hep fâcia, hep hâile, hep mâtem-i mektûm...
Bir devre-i menhûse.. ve bir âlem-i meş'ûm.

—0—

Pür-hande ve pür-nûr u gınâ pencerelerden
Her, her gece bin nağme-i ikbâl ü saâdet
Bin giryeyi, bin şîve-i hüsrânı boğarken,
Binlerce pür-ârâyış-i nâmûs ü nezâhet,

Binlerce ve binlerce sezâvâr-ı terahhum,
Aç, hasta ve yoksul kadının kedd-i yemîni
Bir dilbere şükrâne-i nâçîz-i tebessüm,
Bir kahbeye bir câize-i raks u tegannî,

Gurbet-zede, âfet-zede, bî-çâre ve hâsir
 Yüz hâneyi tahlîs ile terfihe müsâid
 Bir servet ü sâ mân -ki vatandaşlara âid-

Bir Moskofa, bir hâine bir cizye-i meysir,
 Hep feyz-i vatan böyle açıktan ya hafiyen
 Pâ-mâl-i mesâvî olarak mahv edilirken,

Bir nâsiye: Midhat Paşa, ulvî ve mükerrem,
 En muhterem insanlığa timsâl-i mücessem,
 Vîcdânı bütün adl ile, insâf ile mühtezz,
 Zâlimler için gayz-ı mukaddesle mücehhez,
 Bî-şâibe, bî-kayd-ı ivaz, hasm-ı mesâvî,
 Kalben kaderin müjde-i tevfkini hâvî
 Çıkmış, ve -fedâkâr ü serefrâz-ı hamîyyet-
 Etmîşti o alçaklığa i'lân-ı husûmet.

Bir milleti muhyî ve denâetleri hâdim
 Bir darbe-i i'câz ile ifrît-i mezâlim,
 Sarsıldı ve devrildi.. Fakat zulm ü habâset
 Bâkîydi.. ve emrâz-ı mesâvî ve hîyânet
 Sârî ve muanniddi... müdâvât ise sathî.

Var belki esâsen biraz ihmâl ü terâhî...
 Mümkün.. fakat ifrât-ı takayyüdle berâber
 Âfet yine ta'kîb edecek seyrini, derler.
 Eyvâh evet, edvârını ta'kîb edecekmiş;
 Bir hastalığın nüksü olurmuş daha müdhiş.

Ey muhterem insan, sana vicdan neyi telkîn
 Ettiyse, sen îfâya çalıştın, ve bî-hakkın.
 Hep fitratadır züll olacak bunda ne varsa,
 Bundan gelemes şânına bir şeyn ü nakîsa.
 Ey mün'im-i feyyâz u vatan-perver-i a'zam,
 Efrâd-ı ahâlî gibi hattâ o muazzam
 Akvâm u hükûmât-ı cihânın bile mutlak
 Kuvvetlerinin bir sonu, bir haddi var ancak.
 Her niyyetin üstünde irâdât-ı meşîyyet,
 Fevkinde kuvvâ-yı beşerin hükm-i tabîat;
 Her kudretin üstünde kader, hâkim ü âmir;
 Her şey bu büyük kuvvete münkâd-ı ezeldir.

—0—

Zâhirde o pâyân-ı şebistân-ı mesâib
 Heyhât, o tahavvül, bu büyük millete kâzib
 Bir fecr-i ümîd oldu.. fakat Midhat'a, efsûs
 Bir devr-i kûsûf oldu uzun, kapkara, menhûs.
 Bunlar fakat îcâb-ı tabîi-i kaderdir;
 Nâmûs u metânet... Sonu elbette zaferdir.
 Bir fecr, evet olsun hadî kâzib.. fakat âhir
 Bir fecr-i hakîkî onu ta'kîb edecektir.
 Hurşîd-i maâlîye kûsûf olsa da târî
 Er geç yine tenvîr eder eflâk-i sipihri.

—0—

Mümtâz ü hakîkî küberânın, fuzelânın
 Çok kerre mükâfâtı olan cevri ü ezâyı
 Tağrîbî vü ta'zîbî ve her kahr ü cezâyı
 İşkencenin envânı, envâ'-ı belânın

İhnâk ile i'dâma kadar hepsini gördün.
Ser-şâhik-i tebcîl ü celâlin sana hasrı
Bundan.. bu sebepten yine "Midhat Paşa asrı"
Unvânına şâyân bu büyük asr-ı temeddün

İmkânını idrâk ile bir mevt-i karîbin,
Tahlîs ile îsâl için aksâ-yı kemâle.
Uğrunda bütün mâ-hasalın, mâ-melekinle
İfnâ-yı hayât eylediğin mülk-i garîbin.

Bî-kes vatanın hissiz uzak bir köşesinde,
Evlâd ü iyâlinden uzak, hasta ve muhtâc,
Her gün yeni bir kahra, bin işkenceye âmâc.
Kâtilerin en sonra yed-i müfterisinde
Ta'zîb edilirken, boğulur, öldürülürken...

Yok, yok, bu derin karhayı teşrîh ile şimdi
Millette hurûşân olan eşvâk u ümîdi
Câiz değil etmek yine pür-mâtem ü şîven.

Ta'zîb: O, bu dünyâda mükâfât-ı eâlî
Her lâhza boğulmak: Biraz insâf ile hisse
Kim mâlik ü sâhibse, biraz kim düşünürse
Her gün bu onun kismetidir, her gece hâlî.

Lâkin seni bir pençe-i cellâd-ı huyânet
İplerle ve işkence vü ihnâk ile boğdu:
Bir demde ki sen Hâlik-i zî-rahmet ü cûdu
Etmîş duruyordun yine mihrab-ı ibâdet *

* Bu beyit, Paşa merhumun namaz kılariken ihnâk edilmiş olduğuna dair mevcut olan rivayete müstenittir. Bu rivayetin sıhhatine itimat etmeyenler bu beyti şu tarzda okuyabilirler:

*Düşmanlarının kalb-i cinâîsine doğdu
Mevtinle vatandan çekilen mihr-i saâdet*

Ölmek: Bu da kânûn-ı tabîat... Seni lâkin
Öldürdüler, eyvâh evet öldürdüler.. Ammâ
Zulm, etti bugün sâde senin cismini ifnâ;
Târîh ise bir mahfaza-i yâd-ı bülendin.

Bir gün biliyorduk ki nihâyet geleceksin
Tahlîse bütün mülkü o kânûn ile tekrâr;
Sen hiç ölemezsin.. Ve çoğaldıkça asırlar
Hep yükselecek, yükselecek, yükseleceksin.

Sen, ölmedin aslâ... Bu büyük sahnede herkes
Bir hâtıra, bir yâd-ı nümâyân ü nihândır,
Bir hâtıra: Tâbân ü hazîn, muzlim ü şâtır;
Bir hâtıra-i mâziye: melûn, ya mukaddes.

Sen ölmedin aslâ... Koca bir kavm-ı yetîmi
Bir mevt-i muhakkaktan alıp kurtaran ölmez;
Tâ arş-ı İlâhîye çıkan hâtıran ölmez;
Ölmez vatanın rûh-ı rehâkâr-ı azîmi.

Hayysın, yine hâmî ve nigh-bân-ı vatansın...
Fitrat, beşeriyet, medeniyet sana, mazlûm,
Cânîlerin alçakça revâ gördüğü meş'ûm
İşkencelerin fikr-i günâhıyla utansın.

Ferdâ-yı memâtında, yok , ey rûh-ı müebbed,
Her bir günü tevfk-i İlâhiyle müeyyed
Hengâm-ı hayâtında Hudâlar gibi yâdın
Târîhi aşıp geçti.. Esâtîre kavuştun.

Mahrûm-ı maâlîyse, velev hâkim ü mesûd
 Bir sâhib-i iklîl ü serîrin yine mahdûd
 Bir devri var.. En çok yaşayanlar bile hattâ
 Bir hâle hükümrân olur... Âtîse ser-â-pâ
 Yüksek ve büyük başlar, açık cebhelerindir.
 Hâkim, mütehakkim, mütehekkim, mütekebbir,
 Lâkin yine hâk olması kat'î ve muhakkak
 Başlardaki efserleri teşkîl eder ancak
 Toprakların altındaki ahcâr ü maâdin...
 Nâmûs ü dehâ matla'ı her fark-ı bülendin
 İklîl-i kemâliyse hep ecrâm-ı semâdır.
 Hürşîd-i ezel, tâbiş-i şeb-tâbı karartır.

—0—

Bir parçacık insâf ile bir parça adâlet:
 Bilmem ne kadar eski zamandan beri millet
 Yalnız buna muhtâc idi, yalnız buna açtı.
 Kânûnun o şehrhâh-ı necat-âveri açtı.

—0—

Ey yâdı bütün millete bir kible-i tahdîs,
 Ey heykel-i vicdân ki esâtîre katılmış,
 Ey nâmı -mezâlimle otuz yıl kapatılmış-
 Milyonca ağızlarda bugün lafza-i takdîs
 Ey rûhu bütün kavme ebed hâmi-i müşfik
 Câhilse de, makhûr-ı mezâlimse de millet
 Hissiz değil, ölmüş değil.. Ey nâşir-i nî'met,
 Nânkör değil, alçak değil... Er geç sana lâyık

Bir heyet-i tâbende -fuyûzât olacaktır..
 Mâzîyi müverrih nasıl isterse düşünsün;
 Artık dün, o muzlim şeb-i yeldâ-yı tahazzün

Ma'dûm, ebediyyen bu şafaklardan uzaktır.
Âtî bize bir korku ve baş dönmesi vermez;
Hâmî bize *Kânûn-ı Esâsî-i* mu'azzez.

—0—

*Kânûn*un evet rahm-i İlâhî-i kaderden
Müstakbele bir hüccet-i ikbâl ü selâmet
Sathîse de, nâkıssa da âlîdir esâsen;
Aksâ-yı hamiyettir o ulviyyet-i himmet.

Âtî yed-i beyzâ-yı kemâlinle müemmen;
Senden bize ihsan bütün esbâb-ı terakkî:
Hürriyyet-i vicdân ü masûniyyet-i mesken,
Hürriyyet-i efkâr ü kalem, feyz-i hakîki,

Emniyyet-i şahsiyye, müsâvât ü uhuvvet,
Her şeyde ve her yerde ve her ferde adâlet.
Şübbâna yarın mekteb-i vicdân ü hamiyet,
Pîrâna perestişgeh-i nâmûs ü fazîlet,

Bir millet-i zî-şevkete mihrâb-ı mefâhir,
Her kavme büyüklük ve fedâkârlık için bir
Timsâl olacak heykel-i zî-şânını fikrim,

Rûhum, yüreğim şimdiden ey mefhar-ı ahrâr,
Ey rûh-ı mübâhât-ı vatan, arş-ı mekârim
Taktîl ile takdîs-i müebbedle selâmlar.

Temmuz: 1324